

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การประกาศหรือเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนายกกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฐุธรรมิกัตถะประโยชน์(ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ชาติหน้า) และปรมาตถะประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระอรหันต์สาวกมีหน้าที่ เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทยผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผร์” คำว่า “เผยแผร์” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือมุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือศาสนาอื่น ๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึงการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่สิ่งที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วย และแสดงถึงความมีใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน

ในสมัยพุทธกาลในชมพูทวีป มีสำนักต่าง ๆ ตั้งตัวเองเป็นผู้สั่งสอนประชาชนมากมาย แต่ละสำนักต่างก็ประกาศตนว่าเป็นผู้วิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดา จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในระบบวรรณะทวีมากขึ้น เจ้าสำนักต่างก็แสดงบทบาทให้ประชาชนเชื่อถือเพิ่มคุณค่าสร้างบารมีและอำนาจเบียดเบียนผู้ต่ำกว่ามากขึ้น การวัดคุณค่าของมนุษย์ที่แท้มิได้วัดภายในจิตใจ จนกระทั่งเจ้าชายสิทธัตถะ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์เสด็จออกบวชโดยทรงศึกษาจากอาจารย์ใหญ่ ๒ ท่านคือ อุทกดาบสและอาหารดาบส ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาตลอด ๖ ปี ในที่สุดทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิตจนบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ กำจัดอาสวะกิเลสจนหมดสิ้นในคืนวันเพ็ญปรุณมีดิถีขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ภายใต้น

พระศรีมหาโพธิ์ พระสังฆกรรมที่พระองค์ทรงค้นพบคือ อริยสัจ ๔^๑ ความจริงอันประเสริฐที่ทุกคนต่างแสวงหาเพื่อให้พบกับความสุขนั่นเอง

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงตระหนักถึงคุณค่าแห่งการตรัสรู้ของพระองค์ที่จะเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ จึงนึกถึงอาจารย์ทั้ง ๒ ของท่าน คืออุทกดาบส และอาหารดาบส แต่ทั้งสองท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว จึงเสด็จไปโปรดปัจจุวัคคีย์ทั้ง ๕ ทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะ มีดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระอรหันต์ ทำให้เกิดพระรัตนตรัยสมบูรณ์ และมีภิกษุสงฆ์สาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงพระสูตรแรกคือธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^๒ พระองค์เสด็จจาริกประกาศพระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติสังคัมท่ามกลางสังคมสมัยพุทธกาลที่เกิดช่องว่างเข้มข้น คนวรรณะต่ำเป็นอยู่แบบแร้นแค้น ถูกเอารัดเอาเปรียบ หลงเชื่อตามความเชื่อของตนเองที่เจ้าลัทธิ สมณพราหมณ์ต่างประกาศตนอวดอ้างว่าตนเองเป็น พระอรหันต์ ผู้วิเศษ ฝ่ายตรงข้าม ฝ่ายอื่นไม่ใช่พระอรหันต์ แม้แต่นักบวชชฎิลซึ่งมีอุปนิสัยสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ คือ อรุเวลกัสสปะ ชฎิลก็ยังเข้าใจว่าตนเองเป็นพระอรหันต์^๓ หรือ นิครนถ์นาฏบุตร ก็ได้แสดงตัวว่าเป็นพระอรหันต์^๔ สร้างความสับสนในสมัยพุทธกาลมาก จนชาวเมืองกาลามะได้กราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อคลายข้อสงสัย ดังปรากฏในเกสปุตตสูตร ชาวกาลามะได้ทูลถามว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น “ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ”^๕ ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสสอนเกี่ยวกับหลักแห่งความเชื่อ ไม่ให้เชื่องมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษ หรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อและปฏิบัติตนเองจนให้เห็นแจ้งด้วยตัวเองจึงเชื่อ

จะเห็นว่าทรงสนทนากับผู้วิเศษและพระอรหันต์มีการเถียงกันอย่างจริงจัง เพราะประชาชนหลงเชื่อบุคคลผู้ถือทิฐิอย่าง งมงาย ขาดสติ ปัญญาในการพิจารณาข้อเท็จจริง มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ซึ่งพระองค์ตรัสกับอุปกาสีว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์เป็นครั้งแรกว่า “เราเป็นอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยมเป็นผู้ตรัสรู้ชอบเองเพียงผู้เดียว เป็นผู้เยือกเย็นดับกิเลสได้แล้วในโลก”^๖ ทำให้พระพุทธองค์ทรงมีความกล้ากล้าไม่ครั้นคร้ามด้วยไม่ทรงเห็นว่าจะมีใครท้วงพระองค์ได้ ดังได้ตรัสไว้ในมหาสิหนาทสูตรว่า “เราไม่เห็นนิมิตนี้ว่า “สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใคร ๆ ในโลก จักทักท้วงเราด้วยคำพูดที่มีเหตุในธรรมนั้นว่า

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖-๑๗/๒๕.

^๒ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, พระพรหมโมลี ตรวจชำระ, พระคันธสาราภังค์ แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาสน์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๙/๔๙.

^๔ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๖-๑๗.

^๕ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๖.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑/๑๖-๑๗.

“ท่านผู้ปฎิญาณว่า เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านก็ยังไม่รู้” “ท่านผู้ปฎิญาณว่า เป็นพระชินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านก็ยังไม่สิ้นไป” “อันทรายิภธรรมที่ท่านกล่าว ไม่อาจก่ออันตรายแก่ผู้เสพได้จริง” “ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่สำเร็จเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตามได้จริง” “เราเมื่อไม่เห็นนิमितนี้ จึงถึงความเกษม ไม่มีความกลัวกลัวกลัวอยู่”^๗ จึงกล่าวได้ว่าโลกได้มีพระอรหันต์ที่แท้จริงอุบัติขึ้นแล้ว

พระองค์ทรงแสดงบทบาทของพระอรหันต์ที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทั้งต่อตัวเองผู้อื่นให้สรรพสัตว์ก้าวพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ พระองค์แสดงให้เห็นว่าธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แม้จะละเอียด ลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจ ผู้ศรัทธามีปัญญาก็สามารถเข้าใจได้โดยง่าย พระองค์ทรงเปรียบเวไนยสัตว์เป็นบัว ๓ เหล่า^๘ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณนั่นเองถือเป็นก้าวแรกในบทบาทของพระองค์ในการประกาศพระศาสนา และทรงกระทำต่อเนื่องให้เห็นคุณค่าของธรรมที่มีต่อตนเองและผู้อื่นอันเป็นประโยชน์ทั้งโลกนี้ โลกหน้าและเพื่อประโยชน์ปรมาตม์

จากประเด็นที่กล่าวมาจึงเห็นว่าสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล ยุ่งเหยิงสับสนมากกว่าปัจจุบันยิ่งนัก พระพุทธองค์ทรงพระปรีชาญาณ ใคร่ครวญเตรียมการเพื่อประกาศพระศาสนาในท่ามกลางการปฏิวัติสังคมที่ยิ่งใหญ่ ที่ความเชื่อถือของพวกพราหมณ์ได้ฝังรากลึกเป็นเวลาหลายพันปี^๙ ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตามแนวทางสายกลางอันมีมรรคมีองค์ ๘ ประการ ทำให้พระองค์มีจิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสตรัสรู้ธรรมในที่สุด ทรงคุณค่าอนันต์ต่อชาวโลกและทรงแสดงธรรมให้เกิดพระสาวกบรรลุพระอรหันต์ตาม ดำเนินตามเผยแผ่ประกาศศาสนามากว่า ๒๕๐๐ ปี โอวาทที่ทรงประทานแก่พระสาวกผู้ถือเป็นหลักการในการประกาศพระศาสนามากล่าวว่า “เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลางในที่สุด”^{๑๐}

ดังนั้นในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาความเป็นพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บทบาทในการประกาศพระศาสนาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวิเคราะห์บทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศศาสนา เพื่อนำออกมาเผยแผ่ให้สังคมในยุคปัจจุบันได้เข้าใจ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุความเป็นพระอรหันต์ต่อไป

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๔๘-๑๔๙.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^๙ จานงค์ ทองประเสริฐ, แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๖.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทในการประกาศพระศาสนาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความเป็นพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ บทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ บทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- ๑.๔.๑ **บทบาท (Role)** หมายถึง การทำหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่ หรือพฤติกรรมที่พระอรหันต์แสดงออกโดยการทำกิจกรรมซึ่งสังคมคาดหวังในการแสดงสั่งสอนธรรม
- ๑.๔.๒ **พระอรหันต์** หมายถึง ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าถึงอริยสัจ ๔ จนสามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนาโดยละสังโยชน์ ๑๐ ประการได้
- ๑.๔.๓ **ความเป็นอรหันต์** หมายถึง ผู้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุดที่บรรลุอรหัตตผล
- ๑.๔.๔ **การประกาศพระพุทธศาสนา** หมายถึง การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าโดยการเผยแผ่ทางวิชาการ แนวทางการปฏิบัติเพื่อออกไปสู่สังคมให้กระจายออกไปให้ประชาชนเข้าถึงมากที่สุด

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง บทบาทและคุณค่าของพระอรหันต์ในการประกาศพระศาสนา มีเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- ๑.๕.๑.๑ คัมภีร์วิสุทธิมรรค (พระพุทธโฆสเถระ รจนา, สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อางสมมหาเถระ แปลและเรียบเรียง) จากการศึกษาเกี่ยวกับศีลมีหลายระดับโดยเฉพาะในส่วนของ ปาฏิโมกขสังวรศีล พบว่า มีอรรถาธิบายไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนว่า “ภิกษุในศาสนา

เป็นผู้สำรวจด้วยความสังวรคือปาฏิโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติมองเห็นภัยในโทษ ประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่สิกขาบททั้งหลาย ศีลนี้ชื่อว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล”^{๑๑}

๑.๕.๑.๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงพระอรหันต์ไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายว่าการดำเนินชีวิตพระอรหันต์และการทำกิจกรรมหรือประกอบกิจการงานอะไร ในรูปลักษณะอย่างไรประการแรก พระอรหันต์เป็นผู้ดับกรรม หรือสิ้นกรรม การกระทำของท่านไม่เป็นกรรมอีกต่อไปในคัมภีร์ฝ่ายอภิธรรม มีคำเรียกการกระทำของท่านว่าเป็น “กิริยา” ที่ว่า “ดับกรรม” นั้น หมายถึงไม่กระทำการต่างๆ โดยมีอริชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำ หรือชักจูงใจแต่ทำ ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ มีปัญญาารู้แจ้งชัดตามเหตุผล เลิกทำการอย่างปุถุชน เปลี่ยนเป็นทำอย่างอริยชน คือไม่ทำการด้วยความยึดมั่นในความดีความชั่วที่เกี่ยวกับตัวตนของฉันทัน ผลประโยชน์ของฉันทัน ที่จะให้ ฉันทันได้เป็นอย่ำนั่นอย่างนี้ ไม่มีความปรารถนาเพื่อตัวตนเคลือบแฝงอยู่ ไม่ว่าในรูปที่หยาบหรือ ละเอียด แม้แต่ความภูมิใจอยู่ภายในว่านั่นเป็นความดีของฉันทัน หรือว่าฉันทันได้ทำความดี เป็นต้น ทำไป ตามวัตถุประสงค์ของกิจนั้นๆ ตามเหตุผลของเรื่องนั้นๆ ตามที่มันควรจะเป็นของมันล้วนๆ จึงเป็นการ กระทำขั้นที่ล่อยพ้นเหนือกรรมดีขึ้นไปอีกส่วนกรรมชั่วเป็นอันไม่ต้องพูดถึง เพราะหมดโลภะ โทสะ โมหะ ที่จะเป็เหตุปัจจัยให้ทำความชั่วเสียแล้ว”^{๑๒}

๑.๕.๑.๓ สมเด็จพระมหาธีรราชฆังคลาจารย์ (ช่วง วรบุญโญ) อ้า้งในกองแผนงาน กรมการ ศาสนา กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ ไว้ดังนี้

๑. หาอบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
๒. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดย ถูกต้อง ^{๑๓}

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๒.๑ พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง) ได้ศึกษาเรื่อง “การบรรลุลุธรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาท” สรุปได้ว่า การบรรลุลุธรรมนั้น สิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาถึง หลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นหลักธรรมที่

^{๑๑} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (พระพุทธ โฆสเถระ รจนา), พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๓๖๒.

^{๑๓} สมเด็จพระมหาธีรราชฆังคลาจารย์, (ช่วง วรบุญโญ), **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘ – ๑๕๕.

นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมโดยเฉพาะ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในวาระต่าง ๆ กัน เพื่อให้เหมาะกับจริตนิสัยของแต่ละบุคคล โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ประกอบด้วย สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อธิเบทา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมรรค ๘ แต่ละหมวดธรรมมีความสมบูรณ์อยู่ในตัว ผู้ปฏิบัติจะถือหลักธรรมหมวดไหนในการปฏิบัติก็สามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกัน เปรียบเหมือนแม่น้ำทุกสายย่อมไหลลงสู่มหาสมุทร ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมตามหมวดธรรมใดย่อมนำไปสู่การบรรลุธรรมได้ ฉะนั้น โดยสรุปการปฏิบัติธรรมนั้นมี ๒ วิธี คือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน^{๑๔}

๑.๕.๒.๒ ทรงวิทย์ แก้วศรี ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์กลยุทธิ์ของพระพุทธเจ้าในการประกาศพระพุทธศาสนา ” พบว่า การบริหารเชิงกลยุทธิ์ของพระพุทธเจ้าทุกขั้นตอนในการประกาศพระพุทธศาสนา สามารถนำหัวข้อธรรมมาใช้เป็นหลักควบคุมกันไปได้อย่างกลมกลืน กล่าวคือ การคิดใช้โยนิโสมนสิการ การตัดสินใจใช้โศกล ๓ และปริญญา ๓ การวางแผนใช้สัมมปปธาน ๔ และปัญญาธรรม ๓ การบริหารใช้อธิเบทา ๔ พละ ๔ สังคหัตถ์ ๔ สปัปฐิธรรม ๗ และอุปหานิยธรรม ๗ ภาวะผู้นำใช้อัตตหิตสมบัติ ปรีติปฏิบัติ และยุทธการแบบทหารมีอาชีพตามาที่ตรัสไว้ในโยธาชีวสูตร^{๑๕}

๑.๕.๒.๓ พระมหานรินทร์ ฐานุตโตโร ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์นิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ” ว่า นิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ภาวะทางจิตใจที่บรรลุถึงความจริงอันสูงสุด ที่ทำให้สิ่งเป็นมายาหายไป เป็นผลของการเห็นแจ้งสิ่งทั้งปวงในฐานะเป็นอนันตาและสุญญตา เป็นการข้ามพ้นประสบการณ์โลกิยะ เข้าถึงประสบการณ์โลกุตระ นิพพานจึงเป็นการมองโลกตามความเป็นจริง เป็นการเปลี่ยนแปลงฐานะทางจิตใจให้สูงขึ้น เป็นการประเมินค่าหรือตีค่าสิ่งทั้งหลายในโลกเสียใหม่ เป็นผลให้กิเลสตัณหาอุปาทานสิ้นไป ดังนั้น นิพพานจึงมีเพียงหนึ่งเท่านั้น เมื่อจิตใจของคนเราได้เข้าถึงความจริงสูงสุดที่เรียกว่า ตรัสรู้^{๑๖}

๑.๕.๒.๔ เจ้าอธิการทองใบ อมโร ได้ศึกษา “ หลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท ” สรุปได้ว่าวิธีการปฏิบัติตนเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่าควรดำรงชีวิตของตนที่ตั้งอยู่ในศีลเป็นเบื้องต้นหลักธรรมที่เกี่ยวพันให้

^{๑๔} พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง), “ การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๕} ทรงวิทย์ แก้วศรี, “ การศึกษาวิเคราะห์กลยุทธิ์ของพระพุทธเจ้าในการประกาศพระพุทธศาสนา ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๖} พระมหานรินทร์ ฐานุตโตโร, “ การศึกษาวิเคราะห์นิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

เกิดสมาธิคือหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการโดยการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อประหารกิเลสอย่างหยาบกิเลสอย่างกลางและกิเลสอย่างละเอียดครั้งเมื่อจิตเป็นสมาธิและเข้าสู่ญาณที่เรียกว่าวิปัสสนาญาณมี๑๖ประการซึ่งสามารถทำให้กิเลสเบาบางได้มากตั้งแต่ญาณที่๑๑ สังขารูปেকชาญาณ เป็นต้นไป จึงสามารถกำจัดกิเลสได้ด้วยปัญญาจึงจะเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากกิเลสได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่พระโสดาบัน สกทาคามี อนาคามีและนิพพานตามลำดับ^{๑๗}

๑.๕.๒.๕ ศิริกาญจน์ ทศนีย์ไตรเทพ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ฆาตกรกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์: ศึกษาเฉพาะกรณีพระองคุลิมาลเถระ” สรุปได้ว่า องคุลิมาลไม่มีสันดานเป็นฆาตกรแม้ฆ่ามนุษย์จำนวนมากแต่ก็ทำด้วยความจำใจไม่ได้กระทำอนันตริยกรรมและภิกษุณีหุสกรรมซึ่งเป็นกรรมที่มีโทษหนักห้ามบรรลุมรรคผลนิพพาน นอกจากนี้ท่านได้สร้างบารมีถวายทานรักษาศีลและเจริญภาวนามีพระโพธิสัตว์เป็นกัลยาณมิตรคอยสั่งสอนใช้โยนิโสมนสิการในการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการและภาวนา ๒ อย่าง คือ (๑) สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมหรือพัฒนาจิตให้สงบโดยใช้อารมณ์เป็นเครื่องยึด (๒) วิปัสสนาภาวนาคือการฝึกอบรมหรือพัฒนาจิตให้เห็นแจ้งพิจารณาสังขารทั้งหลายโดยความไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาเพื่อคลายความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์จนสามารถตัดผลแห่งกรรมชั่วได้ด้วยอรหัตตมรรคบรรลุเป็นพระอรหันต์^{๑๘}

๑.๕.๒.๖ พระมหาสังเว ชมมเนตติโก ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุอรหัตผล ๗๓ องค์” สรุปได้ว่า การบรรลุอรหัตผลของภิกษุณีแต่ละรูป มีส่วนสัมพันธ์กับภูมิหลังในอดีตชาติและชาติปัจจุบัน ในอดีตเคยพบพระพุทธเจ้า ตั้งความปรารถนาการบรรลุธรรมต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า เคยสร้างกุศลต่าง ๆ เช่นการให้ทาน ในชาติสุดท้ายแม้จะมาจากชาติตระกูลต่างกัน มีการศึกษาและอุปนิสัยแตกต่างกัน แต่บริบททางสังคมเหล่านี้มิได้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุอรหัตผลแต่อย่างใด เมื่อมีความพร้อมทุกรูปก็สามารถบรรลุอรหัตผล แต่ความพร้อมในชาติปัจจุบันก็สัมพันธ์กับภูมิหลังในอดีตชาติอย่างแน่นแฟ้น ภิกษุณี ๗๓ องค์ ปฏิบัติธรรมโดยมีสมณานาหน้าวิปัสสนามี ๗๒ องค์ ปฏิบัติธรรมโดยมีวิปัสสนานาหน้าสมณะมีเพียงรูปเดียวเท่านั้น ภิกษุณีผู้

^{๑๗} เจ้าอธิการทองใบ อมโร, “การศึกษาหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นกิเลสในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๘} ศิริกาญจน์ ทศนีย์ไตรเทพ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ฆาตกรกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์: ศึกษาเฉพาะกรณีพระองคุลิมาลเถระ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

บรรลุนิพพาน อันเป็นจุดหมายสุดท้ายในชีวิต ย่อมรู้ด้วยตนเองว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่ต้องทำยิ่งไปกว่านี้เอง ซึ่งภาวะนี้เรียกว่า นิพพาน^{๑๙}

๑.๕.๒.๗ พระสุชาติ ธมมธโช (แซ่เจี๋ย) ได้ศึกษาเรื่อง “การบรรลุนิพพานของพระโปฐิลเถระ” สรุปความได้ว่า การบรรลุนิพพานในพุทธศาสนา หมายถึง การรู้แจ้งอริยสัจ ๔ เข้าถึงกระแสแห่งธรรมที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนจนสามารถบรรลุถึงโลกุตระธรรม ๔ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ สำเร็จเป็น พระอริยบุคคล ระดับต่าง ๆ ดังนี้ พระโสดาบันละสังโยชนได้ ๓ อย่างข้างต้น มีสัkkายทิสฺส วิจิกิจฉา และสัลลพตปรามาสให้หมดสิ้นไป พระสกิทาคามี สามารถละสังโยชน ๓ อย่างข้างต้นให้หมดสิ้นไป และยังทำกามราคะ ปฏิฆะ ให้เบาบางลง พระอนาคามี สามารถละสังโยชน ๓ อย่างและละกามราคะ ปฏิฆะ ได้อีกด้วย ส่วนพระอริยบุคคลขั้นสูงสุด คือพระอรหันต์ละสังโยชนได้ ๑๐ อย่าง คือ สัkkายทิสฺส วิจิกิจฉา สัลลพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ อรูปราคะ มานะ อุจฺจทิจฺจจะและอวิชชา โดยสิ้นเชิง การปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ การมีสติกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อให้เห็นการเกิดดับของรูปนาม ขณะปัจจุบันอารมณ์ตามความเป็นจริง จะเกิดปัญญารู้แจ้งในอริยสัจ ๔ หลักการดังกล่าวนี้ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา มีเนื้อความว่า ภาวนาที่ไม่เนื่องด้วยกาย เวทนาจิต หรือธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มี ผู้ปฏิบัติจะล่วงพ้นความทุกข์และความโศกเศร้าด้วยทางสายนี้^{๒๐}

๑.๕.๒.๘ พระมหาบุญชิต สุตโปรง ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระอรหันต์ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท” ว่า คุณสมบัติของพระอรหันต์สามารถจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. คุณสมบัติทั่วไป เป็นคุณสมบัติของจิตที่มีความบริสุทธิ์หมดจด เพราะไม่ถูกกิเลสทุกชนิดเข้าปรุงแต่งอีกต่อไป การดำเนินชีวิตของพระอรหันต์จึงไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ๒. คุณสมบัติพิเศษเฉพาะ เป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้น โดยมีพื้นฐานมาจากการบำเพ็ญบารมี การปลุกสร้างอภิญญาและปัญญา พระอรหันต์อาจจะมีแตกต่างกันในเรื่องคุณสมบัติทางบารมี อภิญญาและปัญญา แต่คุณสมบัติเหล่านี้ก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกำจัดกิเลสได้ทุกชนิด การที่พระอรหันต์ทั้งหลายที่สามารถพัฒนาจิตให้เกิดอภิญญาและปัญญาในทางโลกียวิสัย จนสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เหมือนกับพวกฤาษีชีไพรนอกพระพุทธศาสนา ไม่ใช่จุดมุ่งหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาแต่เป็นไปเพื่อความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้

^{๑๙} พระมหาสังเวทย์ ธมฺมเนตฺติโก, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุนิพพาน : เฉพาะที่ปรากฏในเถรคัมภีร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

^{๒๐} พระสุชาติ ธมมธโช (แซ่เจี๋ย), “การศึกษาการบรรลุนิพพานของพระโปฐิลเถระ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

มนุษย์ที่ยังมีกิเลสให้มัวกำลังใจในการดับกิเลส ดังที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายได้ทรงใช้คุณสมบัติทางบารมี อภิญญาและปัญญาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๑}

๑.๕.๒.๙ พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภิญญาโน) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กรรมและวิบากของพระมหาโมคคัลลานะเถระ”^{๒๒} สรุปได้ว่า กรรมและวิบากของพระมหาโมคคัลลานะเถระ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของกรรมและวิบากได้ชัดเจน ด้วยพระเถระได้สั่งสมความดีและตั้งจิตปรารถนาไว้ในอดีตชาติ ผลของกุศลกรรมนั้นทำให้ท่านได้เป็นพระอรหันต์และได้รับตำแหน่งเป็นเอตทัคคะอัครเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มั่งคั่งเกินใดใด แต่ในบั้นปลายก็ยังต้องรับผลของวิบากกรรมจนถูกโจรทุบตีร่างกายแหลกเหลว ด้วยกรรมที่เคยฆ่าพ่อของตน ดังนั้นแม้ฤทธิ์ก็ต้องพ่ายแพ้ต่อผลวิบากกรรม

๑.๕.๒.๑๐ พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในด้านการสืบทอดพระธรรมและการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา รูปหนึ่ง พระอรุเวลกัสสปะเป็นหนึ่งในจำนวน ๘๐ รูปในพระอสีติมหาสาวกของพระพุทธเจ้าที่เป็นเอตทัคคะในด้านมีบริวารมากและบทบาทที่สัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธเจ้า โดยนำหลักการของคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และเทคนิคการเผยแผ่ เพื่อแสดงให้เห็นบริวารและประชาชนที่เคยนับถือท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา^{๒๓}

๑.๕.๒.๑๑ พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้ายกย่องพระสารีบุตร ว่า เป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นแม่ทัพธรรมเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนา เป็นสาวกองค์หนึ่งในบรรดาผู้รับเอตทัคคะ คือเป็นเลิศด้วยปัญญา ซึ่งบทบาทในการแสดงธรรม สนทนาธรรม วิสัชชาปัญญาธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณีผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน แก่อุบาสกอุบาสิกาผู้ถวายความอุปถัมภ์ด้วยสำนวนวาจาที่ไพเราะ ทำให้เกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรมแก่บุคคลทั่วไปให้ความเข้าใจในธรรมได้อย่างถูกต้อง ได้ทูลถามถึงความอุปบัติเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ เรื่องเกี่ยวกับพระธรรมที่

^{๒๑} พระมหาบุญชิต สุตโปรง, “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖).

^{๒๒} พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภิญญาโน), “กรรมและวิบากของพระมหาโมคคัลลานะเถระ”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๓} พระมหาประวิน ปวโร (ศรีโย), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอรุเวลกัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

มีความลึกซึ้งยากแก่ความเข้าใจให้กระจายชัด เรื่องเกี่ยวกับภิกษุและภิกษุณีบริษัท ถึงข้อที่ควรปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมวินัย ทั้งเป็นผู้ขยายความในพระธรรมวินัยให้กระจายชัดขึ้นด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับอุบาสกอุบาสิกา ที่ให้ความอุปถัมภ์จะปฏิบัติอย่างไรให้ถูกต้องเหมาะสมกับการงานที่ประกอบอยู่ เรื่องที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่อบุคคลที่ได้นับถือพระพุทธศาสนา เป็นต้น ^{๒๔}

๑.๕.๒.๑๒ พระมหาสุชนา โรจนญาโณ (ญาสุกแสง) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พระศาสนา” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า พระมหาโมคคัลลานะเป็นพระสาวกองค์หนึ่งบรรดาสาวกที่มีชื่อเสียง เช่นพระสารีบุตร พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะพระอานนท์ เป็นต้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงธรรม สนทนาธรรม แก่เพื่อนสหธรรมิก และแก่อุบาสก อุบาสิกา ผู้ถวายการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ด้วยหลักพุทธธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผลอันเกี่ยวเนื่องด้วยความดีและความชั่ว แก่บุคคลทั่วไป ทั้งที่เป็นเจ้าลัทธิและผู้ที่ครองเรือน ด้วยการใช้ฤทธิ์เป็นอุปกรณ์ในการชักจูงคนในเบื้องต้น และการแสดงธรรมในที่สุด และมีบทบาทในการถามปัญหาแก่เหล่าเทวดาถึงบุญกรรมที่เป็นเหตุให้ได้สมบัติอันเป็นทิพย์ เหล่านั้น ตลอดทั้งเที่ยวไปในยมโลก ถามปัญหากรรมชั่วที่เหล่าสัตว์นรกเหล่านั้นได้กระทำให้ได้เสวยวิบากอันทุกข์ทรมานเช่นนั้น อนึ่งบทบาทในการประกาศพระศาสนาของพระมหาโมคคัลลานะ จะแยกเป็น ๒ ประเด็นคือ บทบาทในการประกาศพระศาสนาและวิธีการประกาศพระศาสนา คือ (๑) การแสดงธรรมแก่ภิกษุบริษัท (๒) การแสดงธรรมแก่เทพบุตร เทพธิดาและบุคคลทั่วไป (๓) แสดงธรรมแก่สมณะทูตในเทวโลกและยมโลก (๔) การแสดงฤทธิ์ ^{๒๕}

๑.๕.๒.๑๓ พระมหาจรัญ ปัญญวโร (อินทร์รงค์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ความเป็นคงแก่เรียน พระมหากัสสปะแม้บวชในตอนอายุมากแล้ว ท่านไม่ทอดธุระในพระพุทธศาสนามุ่งปฏิบัติจนเกิดความสุขสมบูรณ์ในไตรสิกขา จนบรรลุธรรมขั้นสูงคือพระอรหันตผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งตรงและทางอ้อม จนเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนเป็นที่ยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือว่าเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติซึ่งมีผลมากกว่าการอบรมสั่งสอน พระมหากัสสปะได้รับหน้าที่เป็นพระมหาสังฆปาโมกข์ เป็นประธานใน

^{๒๔} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “การบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ก.

^{๒๕} พระมหาสุชนา โรจนญาโณ (ญาสุกแสง), “การศึกษามหาโมคคัลลานะเถระในการเผยแผ่พระศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ก.

คราวทำสังคายนาครั้งแรกในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาลัทธิธรรมและข้อปฏิบัติที่ถูกต้องไว้ เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติและศึกษาสืบมา ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเถรวาทจนถึงทุกวันนี้^{๒๖}

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของอานนท์เถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า บทบาทของอานนท์เถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ลักษณะด้านการให้คำแนะนำให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรมโดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้าแล้ว นำมาถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลต่าง ๆ ด้วยวิธีการอธิบาย ขยายความ การบรรยาย เปรียบเทียบด้วยวิธีการต่างๆ จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับนับถือ พระรัตนตรัยอย่างกว้างขวาง ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิต่างๆ นับเป็นตัวอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี^{๒๗}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ความเป็นอรหันต์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้มาด้วยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเมื่อมองในแนวทางการปฏิบัติก็จะแบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ การปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จนสามารถขจัดกิเลสให้หมดจดโดยบรรลุเห็นแจ้งสัจธรรม ๔ ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยผู้ปฏิบัติตามแนวทางสมถ ก็จะได้บรรลุอุปปาทยญาณอันแก่กล้า และสามารถเห็นแจ้งในความเป็นไตรลักษณ์เข้าถึงวิปัสสนาญาณเห็นความเกิดดับของสรรพสิ่งจนสามารถประหารกิเลสได้หมดจดละสังโยชน์ได้ ๑๐ ประการบรรลุอรหันต์ในที่สุด ส่วนผู้ปฏิบัติที่ปฏิบัติตามแนวทางวิปัสสนาญาณจนแก่กล้าเข้าถึงญาณ ๑๖ ก็สามารถบรรลุอรหันต์ได้ในที่สุด บทบาทของพระอรหันต์มีผลต่อการประกาศศาสนานับตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมศาสดาของพระพุทธศาสนา หลังจากเสด็จเสวยวิมุตตสุขภายหลังบรรลุอรหันต์แล้วก็ทรงดำริที่จะประกาศพระศาสนาด้วยเหตุว่ายังมีผู้ศรัทธา และมีปัญหาพอที่จะบรรลุธรรมได้ จึงตัดสินใจประกาศพระศาสนาในเวลาต่อมา จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตลอดกว่า ๒๕๐๐ ปี นับเป็นพระมหากรุณาทรงคุณค่าอนันต์ต่อเหล่าเวไนยสัตว์มาถึงยุคปัจจุบัน

^{๒๖} พระมหาจรัญ ปณฺญวโร (อินทร์ยงค์), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า (๕).

^{๒๗} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม), “การศึกษาบทบาทของอานนท์เถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า (๒).

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ เก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิจัยซึ่งได้แก่ เอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การวิจัยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยวิธีเก็บข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนา การบรรลุมรรคผลของพระอรหันต์ จากพระไตรปิฎกภาษาไทย, พระไตรปิฎกภาษาบาลี, อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ตำราวิชาการ บทความ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนาหลักธรรม และการบรรลุมรรคผลของพระอรหันต์

๑.๖.๒ การรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และ ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ หากเนื้อหาไม่สมบูรณ์จึงทำการปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๖.๓ การนำเสนอข้อมูล ได้แก่ การนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ เพื่อประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบความเป็นพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบบทบาทในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระอรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์บทบาทของพระอรหันต์ในการประกาศพระพุทธศาสนา